

Chams Eddine Zaougui

De doos van Pandora

Vier nieuwe studies naar het drama van de Amerikanen in Irak

De Academische Boekengids 64, september 2007, pp. 13-15.

De etnische en religieuze verbrokkeling van Irak staat in scherp contrast met de rooskleurige verwachtingen van de prominente Irak-haviken in de Verenigde Staten. Journalisten en academici concluderen vanuit verschillende gezichtspunten dat de roekeloze en ondoordachte Amerikaanse buitenlandse politiek het geweld in Irak juist heeft aangewakkerd.

Een sektarische burgeroorlog heeft Irak in zijn vernietigende greep genomen. Vooral in het hart van het soennitische gebied is een bloedige strijd losgebarsten tussen sjiitische milities en soennitische opstandelingen. De soennieten zijn verantwoordelijk voor een golf van zelfmoord- en bomaanslagen, gericht op sjiitische doelwitten, voornamelijk marktplaatsen en religieuze bijeenkomsten. De sjiieten, die sinds de val van Saddam Hoessein en zijn fascistische Baath-partij de politieke macht stevig in handen hebben, controleren het leger en de politiecommando's, die in werkelijkheid opereren als doodseskaders in uniform.

Ook de sinds de oorlog in Irak gehouden verkiezingen betekenden geen vooruitgang. Integendeel: de brute onderdrukking en stalinistische dictatuur van het oude regime werd ingeruild voor de politieke verdeeldheid en tegenstrijdige aspiraties van het nieuwe. De sjiieten stemden tijdens de verkiezingen op sjiitische, pro-Iraanse religieuze partijen. De Koerden – die zich in de sjiitisch-soennitische burgeroorlog relatief afzijdig hebben kunnen houden – consolideerden hun macht in het noorden van het land, waar ze de facto onafhankelijkheid genieten. De soennieten, ten slotte, boycotten uit protest de verkiezingen, maar hebben zichzelf daardoor buiten de politieke arena geplaatst, wat tot verdere frustraties en marginalisering heeft geleid.

Deze etnische en religieuze verbrokkeling staat in scherp contrast met de rooskleurige verwachtingen van de prominente Irak-haviken in het Witte Huis en het Pentagon. Zij geloofden via *Operation Iraqi Freedom* het land vlot te kunnen hervormen tot een democratisch, federaal, pluralistisch en verenigd Irak. Men veronderstelde bovendien dat deze ontwikkeling als een soort domino-effect zou overslaan naar de naburige dictaturen. Maar, zoals inmiddels pijnlijk duidelijk is geworden, de realiteit pakte anders uit: de veroorzaakte aardverschuivingen hielden de bestaande religieuze en etnische breuklijnen in Irak in stand en verliepen niet volgens de geopolitieke wensen van de Verenigde Staten.

We kunnen ons afvragen waarom het machtigste en rijkste land ter wereld geen aandacht schonk aan het onmiskenbare feit dat Irak van oudsher een tikkende etnische en religieuze tijdbom was. Al in 1920-1921, toen Irak werd geschapen, ging achter de officiële staat een schaduwstaat schuil waar etnische en religieuze loyaliteiten prevaleerden boven het officiële gezag. Een realiteit die zich overigens nóg scherper ging aftekenen door de Irak-Iranoorlog (1980-1988), de Golfoorlog (1991) en de zware VN-sancties die sindsdien tegen Irak van kracht waren. Bizar genoeg waren de Verenigde Staten blind voor het bestaan van zo'n schaduwstaat en openden zij daardoor, zonder het te beseffen, de doos van Pandora.

'BIZAR GENOEG WAREN DE VERENIGDE STATEN BLIND VOOR HET BESTAAN VAN EEN SCHADUWSTAAT EN OPENDEN ZIJ DAARDOOR, ZONDER HET TE BESEFFEN, DE DOOS VAN PANDORA.'

Voor wie meer wil weten over deze roekeloze en ondoordachte buitenlandse politiek van Bush' oorlogskabinet zijn twee boeken essentieel: *The End of Iraq. How American Incompetence Created a War Without End* van de oud-diplomaat Peter Galbraith en *The Assassins' Gate. America in Iraq* van de onderzoeksjournalist en romanschrijver George Packer. Essentieel, omdat beide analyses elkaar uitstekend aanvullen en verrijken door hun verschillende invalshoeken. Galbraith – zoon van de wereldberoemde econoom John Kenneth Galbraith – stond als speciale Amerikaanse gezant voor de Koerden heel dicht bij de hoogste echelons van de macht en kon de vele mislukkingen vanuit die positie volgen. Packer heeft als stafmedewerker bij *The New Yorker* verschillende bezoeken gebracht aan Irak en is er dankzij diepgaand onderzoek in geslaagd een onthullend licht te werpen op de achtergronden van Bush' oorlogspolitiek.

Als diplomaat en scherpzinnig waarnemer van de militaire invasie in Irak stond Galbraith uiterst kritisch tegenover het onrealistische beleid van zijn regering. Hij liet dan ook geen gelegenheid onbenut om zijn oversten te informeren over de epidemische chaos die volgde op de invasie. Maar professionele kennis van de problemen in Irak was, zo kwam Galbraith snel te weten, nadrukkelijk ongewenst. Erger nog, het werd als 'onpatriottisch' beschouwd. Toen hij de onderminister van Defensie Paul Wolfowitz – de intellectuele peetvader en felste pleitbezorger van de verdrijving van Saddam – van de vele plunderingen en ontsporingen op de hoogte bracht, reageerde deze geïrriteerd en woedend. Niet omdat de dingen fout liepen, maar omdat Galbraith kritiek had op het beleid. Wie een afwijkende mening ventileerde, werd op

de vingers getikt en kon in sommige gevallen zijn carrière vaarwel zeggen.

Galbraith hield de eer aan zichzelf en nam, na een vierentwintigjarige loopbaan bij de Amerikaanse overheid, definitief ontslag. Als onafhankelijk en uitgesproken criticus van het Irakbeleid voelde hij zich nu ook beter in staat om in de pen te kruipen en de misrekeningen van zijn regering aan de kaak te stellen. Gelukkig is *The End of Iraq* geen emotionele tirade geworden, maar een bedachtzame, no-nonsenseanalyse van wat volgens Galbraith de grootste misvatting was van de oorlog: namelijk dat Irak door de oorlogsplanners niet werd gezien zoals het is, maar zoals men het zich wenste. Men geloofde dat de Irakese overheid snel onthoofd zou worden, dat veiligheid geen probleem zou vormen, en vooral: dat de nieuwe, democratisch verkozen leiders de Verenigde Staten publiekelijk zouden bedanken.

Maar, zo onderstreept Galbraith, toen de dingen anders uitpakt dan geanticipeerd, was men door gebrekkige - of nagenoeg onbestaande - planning absoluut niet voorbereid op het moeras van de Irakese politiek. Zo had men zich op voorhand nooit afgevraagd wat er moest gebeuren met het naoorlogse Irak. Moesten de Verenigde Staten het land verder blijven bezetten, zoals na de Tweede Wereldoorlog gebeurde in Duitsland en in Japan? En zo ja, wie zou het land dan besturen? Wat moest er gebeuren met het Iraakse leger en de anderhalf miljoen leden van de Baath-partij?

Door deze elementaire vragen in de wind te slaan, maakte men bijna alle denkbare fouten, waardoor de conflictueuze verhoudingen na afloop van de oorlog alleen nog maar rampzaliger werden: wapendepots bleven onbeveiligd (alleen het ministerie van Olie werd beschermd), het Iraakse leger werd ontbonden, waardoor men extra vijanden schiep, men ging er ten onrechte van uit dat de Iraakse sjiieten zich tegen Iran zouden keren, mensen uit de *Coalition Provisional Authority* (de Voorlopige Autoriteit van de Coalitie) die het bezette Irak bestuurden, beschikten niet over de vereiste kwalificaties, de verwoeste basisinfrastructuur werd niet hersteld - om maar enkele blunders op te sommen.

‘PROFESSIONELE KENNIS VAN DE PROBLEMEN IN IRAK WERD ALS
“ONPATRIOTTISCH” BESCHOUWD.’

Ook Packer beschrijft uitvoerig hoe Bush en zijn team zich consequent hebben laten leiden door *wishful thinking* en niet door een nauwkeurige analyse van de complexe Iraakse realiteit. En ook hij besteedt, net als Galbraith, veel aandacht aan de ongelukkige consequenties hiervan. Maar ondanks deze opvallende gelijkenissen, reikt de journalistieke aanpak van Packer verder dan de diplomatieke *insider's view* van Galbraith, die eerder sober en minimalistisch is. *The Assassins' Gate* maakt namelijk een aantal interessante anekdotische zijspelingen die de alom bekende feiten verbreden en beter contextualiseren. Packer vraagt zich bijvoorbeeld terecht af wat de intellectuele en politieke oorzaken zijn van de oorlog. Met andere woorden, naar welke ideeën hebben Bush en zijn regering gehandeld? En vanaf wanneer hadden de haviken hun zinnen gezet op Irak?

Volgens Packer begint de weg die Amerika naar de *Assassins' Gate* heeft gevoerd kort na de Eerste Golfoorlog, in 1992. Toen werd in opdracht van de toenmalige minister van Defensie Dick Cheney een *Defense Planning Guidance* opgesteld, een soort beleidsstuk waarin een nieuwe politieke en militaire strategie werd geschetst voor de Verenigde Staten na de Koude Oorlog. Het rapport verklaarde dat Amerika uitsluitend de ‘vitale nationale belangen’ moest veiligstellen en zich niet langer mocht mengen in allerlei verstrikkende buitenlandse conflicten (Haïti, Rwanda, de Balkan, Somalië). Voor het Midden-Oosten betekende dat: de belangrijkste buitenlandse mogendheid in de regio blijven en de toegang tot olie verzekeren.

Deze ideeën over de missie van de Verenigde Staten in de wereld zouden in 1997 verder uitgewerkt worden door het *Project for the New American Century* (PNAC), een pressiegroep van vooraanstaande conservatieve buitenlandspecialisten. Packer benadrukt dat de leden van deze groep met name Irak gingen beschouwen als proeftuin voor hun ideeën over Amerikaanse hegemonie en suprematie. In 1998 drong PNAC bijvoorbeeld aan, in de vorm van een open brief aan president Bill Clinton, op het tot stand brengen van een regimewisseling in Irak. En hoewel Clinton geen warm voorstander was van het voorstel, slaagden de conservatieven er uiteindelijk toch in om de door de Monica Lewinsky-affaire geplaagde president een *Iraq Liberation Act* te laten ondertekenen die de verwijdering van Saddam tot een officieel Amerikaans beleidspunt maakte.

De vaststelling dat deze ideeën een belangrijke rol hebben gespeeld in het besluitvormingsproces dat leidde tot de Irakoorlog is ongetwijfeld een van de meest onthullende en fascinerende aspecten van Packer's boek. Zoals hijzelf cynisch verklaart: ‘met de gerichte inspanning van een handvol goedgeorganiseerde ideologen kan de politieke oorlog worden gewonnen wanneer de oppositie niet weet wat ze doet en het land is afgeleid’. En dat is precies wat volgens Packer is gebeurd. Toen op 11 september 2001 een ‘heel nieuwe periode’ aanbrak en president Bush op zoek ging naar een manier om die te benaderen, lag er een kant-en-klare strategie voor hem klaar.

Een ander thema waarop *The End of Iraq* nauwelijks ingaat, terwijl het als een rode draad door *The Assassins' Gate* loopt, is de rol en de betekenis van sommige Irakese ballingen in de aanloop naar de oorlog. Packer focust daarbij vooral op de Amerikaans-Irakese dissident en schrijver Kanan Makiya, met wie hij goed bevriend raakte. Makiya was de auteur van *Republic of Fear* (1989), een intens en obsessief boek over de moorddadige en repressieve dictatuur van de Baath-partij. Het boek, zo schrijft Packer, was

'een *cri du coeur*', een hartstochtelijke oproep om dictator Saddam Hoessein - wiens aantreden voor Makiya en zijn ouders de aanleiding vormde Irak te ontvluchten - definitief uit het zadel te wippen. Makiya vond het daarom immoreel om in 2003 tegen een militaire invasie te zijn. Niet ingrijpen zou Saddam Hoesseins positie alleen maar versterken.

Packer maakt er in zijn boek geen geheim van dat hij zich bij zijn opstelling tegenover de oorlog sterk heeft laten inspireren door Makiya. Het was moeilijk, zo argumenteert hij, om de nastrevenswaardige droom van Makiya in de weg te staan en niet onder de indruk te komen van zijn charismatische persoonlijkheid. Hij was niet eerder zo iemand als Makiya tegengekomen, een soort Arabische dissident in de trant van Václav Havel en Aleksandr Solzjenitsyn; hij was arrogant, idealistisch, roekeloos en moedig. Packer behoorde daardoor naar eigen zeggen tot 'die kleine, maar onbeduidende groep liberalen die op een ambivalente manier voor de oorlog waren'. Net als hen hoopte hij Irakezen uit de gevangenissen te krijgen, de moordzuchtige dictator afgezet te zien en een open samenleving wortel te zien schieten in het hart van de Arabische wereld.

Maar zodra Packer de 'bevrijding' met eigen ogen ging aanschouwen, realiseerde hij zich dat de meeste ideeën die hij had over Irak naïef en onbruikbaar waren. Makiya's optimistische verwachtingen waren, zo bleek na de vele gesprekken met gewone Irakezen, niet gebaseerd op de Iraakse realiteit - waar Makiya al vijfendertig jaar geen deel meer van uitmaakte - maar tot stand gebracht in een soort westerse ivoren toren. Niet verwonderlijk, besefte Packer achteraf, dat de regering-Bush zich in de aanloop naar de oorlog graag liet omringen door deze 'Irakezen' die de rooskleurige scenario's van een democratisch en pluralistisch Irak maar al te graag bewierookten. Zij hadden hier uiteindelijk hun hele leven op zitten wachten.

'TOEN DE DINGEN ANDERS UITPAKTEN DAN GEANTICIPEERD, WAREN DE AMERIKANEN DOOR GEBREKKIGE PLANNING ABSOLUUT NIET VOORBEREID OP HET MOERAS VAN DE IRAKESE POLITIEK.'

Galbraith, nuchter op elke pagina, heeft het nooit realistisch of zelfs nastrevenswaardig gevonden om Irak om te vormen tot een etnisch eensgezinde democratie. Dat verklaart misschien waarom hij in *The End of Iraq* niet eens het debat wil oprakelen over de vraag of de Verenigde Staten in 2003 Irak wel hadden moeten binnenvallen - alsof het antwoord te evident is voor woorden. Door zijn jarenlange ervaring als Midden-Oostendiplomaat wist Galbraith maar al te goed dat Irak een etnisch en religieus verdeeld land in verval was, een verval dat niet meer te stuiten viel. Hij is er daarom ook van overtuigd dat de Verenigde Staten de ineenstorting van Irak niet hebben veroorzaakt, maar dit proces door een slechte en ad-hocachtige aanpak hooguit hebben versneld en verergerd.

Vanuit dit gezichtspunt is er volgens Galbraith maar één mogelijke uitweg uit de neerwaartse spiraal van sektarisch geweld die Irak momenteel teistert: een driestatenoplossing. Logischerwijs zou dat de ontbinding van het land betekenen. Maar, zo verzekert Galbraith, er is geen reden om het heengaan van Irak te betreuren. De pogingen om het land met geweld bijeen te houden, hebben in het verleden juist destabiliserend gewerkt. Niets wijst er bovendien op dat het nu anders zou zijn; de Koerden staan afkerig tegenover het concept van een verenigd Irak, de Irakese sjiïeten willen na decennialange onderdrukking hun eigen zaken regelen en de soennieten willen een regionale garde instellen die hen de nodige zelfbescherming kan bieden. Galbraith erkent dat er voor Bagdad en andere gemengde gebieden geen oplossing is, althans niet in de nabije toekomst. 'Maar het is niet anders', houdt hij vol: 'aanhoudende Amerikaanse aanwezigheid in enig deel van Arabisch Irak dient geen enkel doel'.

Deze pragmatische houding van Galbraith - die misschien typerend is voor iemand die zijn diplomatieke loopbaan wijdde aan het zoeken naar praktische, haalbare oplossingen - contrasteert sterk met het idealisme van Packer. Als journalist met een uitgesproken literaire pen lijkt Packer zijn emotionele bevlogenheid moeilijker de baas te kunnen. Hij verwerpt het idee dat het grote Irakproject gedoemd was te mislukken. Ondanks zijn strenge veroordeling van de roekeloze en onvoorbereide aanpak van de regering-Bush houdt hij krampachtig vast aan de overtuiging dat de Irakoorlog altijd al te winnen was geweest, ook nu nog. Men kan zich daarom moeilijk onttrekken aan de indruk dat in Packers goedbedoelde idealisme het gevaarlijke paternalisme van de grootmacht schuilgaat die, desnoods met geweld, democratie en andere westerse waarden aan de rest van de wereld wil opdringen. Maar zo ziet Packer het natuurlijk zelf niet. Hij gelooft dat een eensgezind Irak nog steeds haalbaar is, mits de Amerikanen het serieuzer zouden aanpakken.

'BUSH EN ZIJN TEAM HEBBEN ZICH CONSEQUENT LATEN LEIDEN DOOR *WISHFUL THINKING* EN NIET DOOR EEN NAUWKEURIGE ANALYSE VAN DE COMPLEXE IRAAKSE REALITEIT.'

Wat de verre toekomst voor Irak in petto heeft, valt heel moeilijk te voorspellen. Misschien krijgt Galbraith gelijk en is de desintegratie van het land een onvermijdelijk proces. Of misschien zal er inderdaad, langzaam maar zeker, een gunstige wind gaan waaien door het land, waardoor democratisering en eenmaking haalbaar lijken. Eén ding is echter boven alle twijfel verheven: zolang er geen oplossing is, blijft het land ondergedompeld in chaos, het moeras waarin opstandelingen en terroristen goed gedijen. Omgekeerd is het ook waar dat een deel van de oplossing mogelijk terug te vinden is in de diagnose van het probleem.

Wellicht is dat de reden waarom zowel de Amerikaanse academicus Ahmed Hashim als de Arabische journalist Zaki Chehab besloot om een toegankelijk boek te schrijven over de ingewikkelde kluwen die het geweld in Irak vormt en daar de belangrijkste strengen uit los te maken. Net als bij Galbraith en Packer doen lezers er het best aan ook deze twee boeken als complementair te beschouwen, willen zij een genuanceerde, caleidoscopische blik kunnen werpen op de veelvoudige en complexe realiteit van het geweld. De academische, weloverwogen uiteenzettingen van Hashim zijn namelijk een perfecte en noodzakelijke aanvulling op de journalistieke sfeerbeelden en reportageachtige stijl van Chehab – zoals ook de meeslepende maar soms speculatieve en idealistische verslaggeving van Packer best gelezen wordt naast de ontvullende analyses van Galbraith.

Hashim, hoogleraar strategische studies aan het US Naval War College en specialist op het vlak van onregelmatige oorlogsvoering, bezocht Irak tussen november 2003 en april 2005. De bedoeling van zijn reis was om het Centrale Commando (Centcom) van de Coalitietroepen in Irak te helpen een beter inzicht te verwerven in de Irakese opstand. Deze opdracht resulteerde in het indrukwekkende en briljante *Insurgency and Counter-Insurgency in Iraq*, zonder enige twijfel een van de best gedocumenteerde en volledige studies over het onderwerp. Niets lijkt aan Hashims aandacht te zijn ontsnapt. Hij bespreekt puntsgewijs en met veel oog voor detail en nuancering de evolutie, de oorsprong, de motieven en de organisatie van de verschillende opstandige groeperingen.

Chehab daarentegen heeft als journalist bij de respectabele pan-Arabische krant *Al-Hayat* vooral geprobeerd om een impressionistisch en doorleefd verslag te schrijven over het verzet. *Iraq Ablaze* bestaat daardoor voornamelijk uit losse indrukken en observaties gebaseerd op de vele door Chehab van het verzet afgenomen interviews. Als Palestijn die opgroeide in een Libanees vluchtelingenkamp beschikte hij over de nodige affiniteit met de opstandelingen en kon hij bovendien rekenen op de sympathie van veel Irakezen. Dat is meteen ook de kracht van het boek; door de talrijke anekdotische beschrijvingen van ontmoetingen met Irakezen die zich bij het verzet hebben aangesloten, krijgt de lezer een unieke *insider's view* die in veel andere publicaties ontbreekt. De keerzijde van deze 'journalistieke aanpak' is dat het boek een tamelijk chaotische vertelstructuur heeft met schaarse diepgaande analyses.

Desondanks bevat *Iraq Ablaze* een dominante vaststelling die als primaire oorzaak wordt gezien van het geweld. Chehab onderstreept namelijk aan de hand van verschillende interviews dat de Amerikaanse militairen door culturele ongevoeligheid en arrogantie de overwegend conservatieve Irakezen tot vijand hebben gemaakt. Het bekendste incident is natuurlijk de notoire Abu Ghraib-gevangenis, waar gevangenen, zowel mannen als vrouwen, op allerhande manieren werden vernederd en misbruikt. Maar Chehab laat zien dat Irakezen niet bij wijze van incident, maar op dagelijkse basis worden mishandeld: mannen die voor het oog van hun gezin worden afgeranseld, oudere mensen en geestelijken die op de grond worden geworpen en vervolgens een laars in hun nek geduwd krijgen, handtastelijke fouilleringen van vrouwen, het gebruik van agressieve honden die Arabische woonkamers en moskeeën doorsnuffelen, onterechte arrestaties en ga zo maar door.

De bewering dat gebrekkige kennis van de Irakese gewoonten en tradities het geweld in gang heeft gezet, klinkt niet echt overtuigend. Het is eerder olie op het vuur dan de eigenlijke voedingsbodemp van het geweld. Er moet dus een achterliggende reden zijn waarom mensen uit alle lagen van de bevolking de wapens gingen opnemen tegen de Amerikaanse bezetters. Een betere verklaring vinden we bij Hashim. Volgens hem is de ultieme hoofdoorzaak de opzettelijke marginalisering en discriminatie van de soennitische gemeenschap door de Amerikaanse beleidsmakers. Hij spreekt in dit verband van *sunniphobia*; de neoconservatieven in het Witte Huis en het Pentagon wantrouwen de soennitische elementen in de Irakese samenleving omdat ze de soennieten – traditioneel sterke voorstanders van een Arabisch nationalisme – als een bedreiging zagen voor hun plannen voor een post-Saddam Irak.

Hashim beklemtoont dat de soennieten desondanks, althans in de beginfase, verschillende pogingen hebben gedaan om deel uit te maken van het toekomstige Irak, maar dat de Amerikanen hen doelbewust negeerden. Met de gebruikelijke arrogantie gingen de oorlogsplanners ervan uit dat ze de soennieten links konden laten liggen, gezien de sjiïeten en Koerden samen 78 procent van de bevolking vertegenwoordigen. Het is in deze context niet moeilijk om in te zien dat de soennieten hun privileges en posities als sneeuw voor de zon zagen verdwijnen. Toch zijn deze materiële verliezen volgens Hashim niet de kritische factor geweest voor het opkomende geweld.

Hij wijst er terecht op dat de echte boosdoener eerder van psychologische aard was. De soennieten, die als heersende elite het land bijna 83 jaar in handen hadden, werden nu plots gedegradeerd tot een inferieure minderheidsgroep. Zoals een voormalig lid van de Irakese veiligheidsdienst tegen een journalist zei: 'Wij stonden boven aan de ladder. Wij hadden dromen. Nu zijn wij de dupe. Wij hebben onze posities verloren, onze status, de zekerheid voor onze families, stabiliteit. Vervloek de Amerikanen.' Deze sentimenten staan in scherp contrast met die van de sjiïeten en de Koerden, die hun machtsovername gefaciliteerd zagen door de Amerikanen en gretig de vruchten plukten van hun politieke overwinning.

Ook Chehab identificeert het verzet als overwegend soennitisch, maar wekt de verwarrende en misleidende indruk dat de myriaden soennitische verzetsgroepen een monolithisch blok vormen die gezamenlijk streven naar nationale bevrijding. De realiteit is veel complexer. Zoals Hashim aantoont, is de zogenaamde nationale bevrijding van deze groeperingen in de eerste plaats een poging om hun eigen

verloren gegane identiteit terug te winnen. Een identiteit die ze overigens op verschillende manieren invullen; er is een heel spectrum van ideologische identificatie gaande, van ultraorthodox tot seculier, en van pro-Baath tot links anti-Saddam. Hashim geeft ook aan dat er om strategische redenen weliswaar kortstondige allianties worden gesloten tussen de verschillende groepen, maar dat er van ideologische eensgezindheid geen sprake is. Dit vormt natuurlijk de achilleshiel van het soennitische verzet.

‘ER IS GEEN REDEN OM HET HEENGAAN VAN IRAK TE BETREUREN.’

Wat de situatie nóg complexer maakt – ook dit aspect blijft bij Chehab wat onderbelicht – is dat ook de sjiïeten hun eigen milities hebben. Die bezorgen niet alleen de Amerikanen extra kopzorgen, maar provoceren ook het soennitische verzet. De twee grootste zijn de Jaish el-Mahdi-militie van de jonge radicale geestelijke Moqtada al-Sadr en de Badr-militie van de in Iran opgerichte religieuze SCIRI-partij. Dat deze laatste vooral uit in Iran geboren en getogen ballingen bestaat, wekte natuurlijk het wantrouwen van het Mahdi-leger, alsook de diepe haat van de soennitische opstandelingen. Sommigen van hen hebben er zelf hun zaak van gemaakt om zo veel mogelijk Badr-leden de dood in te sturen.

Hashim verduidelijkt dat de motieven van deze sjiïtische opstandelingen parallellen vertonen met die van de soennieten, maar dat ze er vanzelfsprekend niet dezelfde idealen en doelstellingen op na houden. Zowel de Badr-militie als het Mahdi-leger ziet de Amerikanen, net als de soennieten, als sadistische en brute onderdrukkers die er maar niet in slagen de levensstandaard van de meeste Irakezen te verbeteren. Maar de voornaamste bestaansreden voor hun paramilitaire stoottroepen is het veilig kunnen stellen van hun eigen belangen in een land dat kampt met een bloedige burgeroorlog en waar de politieke macht nog broos is. Ironisch genoeg zorgt de onderlinge verdeeldheid en het antagonisme tussen de verschillende sjiïtische opstandelingen er juist voor dat het land onbestuurbaar blijft.

Should we stay or should we go? vraagt Hashim zich op het einde van zijn boek wat lyrisch af. Opstand heeft het land vernietigd, er is geen zichtbare socio-economische vooruitgang en van veiligheid is nauwelijks sprake. Heeft het nog zin dat Amerika in deze oorlogszone achterblijft en vecht om het ‘rotte karkas van de Irakese staat’ of doen de Amerikanen er beter aan om het land zo snel mogelijk achter zich te laten? In opvallend contrast met Galbraith denkt Hashim dat de Amerikaanse troepen het land *niet* mogen verlaten. Niet zozeer omdat hij zoals Packer gelooft dat zij van Irak nog een harmonieuze, multiculturele samenleving kunnen maken, maar eerder omdat hij vreest dat het land anders nog dieper zal wegzakken in ‘een orgie van geweld’ waarbij etnische zuiveringen van de Ander zullen plaatsvinden.

Chehab geeft geen duidelijk antwoord op de vraag of de Amerikanen moeten blijven of vertrekken. Hij voorspelt slechts dat ze in het land zullen blijven, enerzijds om strikt strategische redenen en anderzijds om de veiligheidssituatie enigszins te verbeteren. Het zal er volgens Chehab vooral op aankomen dat de Amerikanen en de sjiïeten hun uiterste best doen om de soennieten opnieuw te engageren en te integreren in het politieke proces dat de toekomst van Irak verder zal bepalen. De identiteit van Irak zal dus niet meer op grond van afkomst mogen worden gedefinieerd. Hier klinkt opnieuw de hoop van Packer dat Irak nog steeds omgevormd kan worden tot een moderne, seculiere staat die de verschillende etnische, religieuze en tribale bevolkingsgroepen vertegenwoordigt.

‘DE IRAKOORLOG IS DE ZOVEELSTE ILLUSTRATIE DAT OORLOGEN, ZODRA ZE IN GANG ZIJN GEZET, EEN EIGEN REALITEIT CREËREN DIE ONMOGELIJK OF UITERST MOEILIK VALT TE VOORSPELLEN.’

Over één ding zijn alle auteurs het eens: de slechte voorbereidingen van de Irakoorlog hebben een ingrijpende invloed gehad op het uitbreken van geweld. De Verenigde Staten hebben niet alleen de bestaande vijandelijkheden aangewakkerd – die sinds het ontstaan van Irak in het land sluimerden – ze hebben bovendien door mismanagement van de naoorlogse situatie de verschillende groeperingen verder uit elkaar gedreven. En inderdaad, niemand zal kunnen ontkennen dat de rampzalige mislukking van de Irakoorlog voor een belangrijk deel het logische gevolg is van slechte planning. Maar misschien moeten we verdergaan en ons daarnaast ook de pertinente vraag stellen – iets wat de verschillende boeken helaas niet doen – in hoeverre men überhaupt in staat is, zelfs met de beste oordeelkundige bestudering van de waarneembare realiteit, om de complexe ontwikkelingen van een oorlog correct te voorspellen.

Want hoewel elke goedgeïnformeerde persoon had kunnen weten dat de Irakese politieke geografie een etnisch mijnenveld is, had niemand – zelfs vooraanstaande Midden-Oostenexperts niet – kunnen voorspellen hoe bepaalde nationalistische, tribale, etnische en religieuze gevoeligheden zich na de invasie tot elkaar zouden verhouden en wanneer deze gevaarlijke cocktail tot ontploffing zou komen. De Irakoorlog is, zo beschouwd, de zoveelste illustratie dat oorlogen, zodra ze in gang zijn gezet, een eigen realiteit creëren die onmogelijk of uiterst moeilijk valt te voorspellen. Daarom zou deze oorlog voor huidige en toekomstige regeringen niet alleen mogen betekenen dat slechte planning nefast is, maar ook – en misschien vooral – dat als eenmaal tot oorlog is besloten, men nooit met zekerheid weet waar men zal uitkomen. Een verwacht militair succesverhaal kan door een complexe en onvoorzienne samenloop van omstandigheden snel veranderen in een nachtmerrie waaruit men nog moeilijk ontwaakt.

Chams Eddine Zaougui studeerde arabistiek en filosofie aan de Universiteit van Gent.

Besproken boeken:

Insurgency and Counter-Insurgency in Iraq
door **Ahmed S. Hashim**
Hurst & Company. Londen 2006.
176 pag., € 34,80

Iraq Ablaze. Inside the Insurgency
door **Zaki Chehab**
I.B. Tauris. Londen en New York 2006.
220 pag., € 30,75

The Assassins' Gate. America in Iraq
door **George Packer**
Farrar, Straus and Giroux. New York 2005.
480 pag., € 26,30

The End of Iraq. How American Incompetence Created a War Without End
door **Peter Galbraith**
Simon & Schuster. New York 2006.
275 pag., € 30,00